

ГРИГОРІЙ ІЛЬЧЕНКО – ПРЕДСТАВНИК БАНДУРНОГО ОСЕРЕДКУ ХАРКІВЩИНИ

Клапчук Валерія

Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
аспірантка кафедри історії України історико-юридичного факультету

Національно-культурні процеси стимулюють науковий пошук, розробку мистецької проблематики, розкриваючи невідомі сторони вітчизняної історії або питання, які не ставали предметом наукового дослідження в минулому. Аналіз діяльності представників бандурних осередків дозволяє виділити основні мистецькі центри України. Кожен регіон відрізняється своїми особливостями гри на інструменті, репертуаром, манерою виконавства, культурним взаємопроникненням.

Нашу увагу привернула автобіографічна повість Григорія Ільченка – відомого бандуриста, педагога, композитора Харківщини [1]. Час його дитинства та юності пройшов в роки Української революції (1917-1921). Батько забезпечив музичними інструментами (балалайка, гітара), тому він постійно навчався новому. Так як Г. Ільченко практикував гру, йому було легко опановувати кожен наступний струнний інструмент, адже принципи гри дотичні.

В автобіографічній повісті згадується автентичний бандурист, що грав на базарній площі в селі Валки – М. Христенко [1, с. 32]. Підкреслено, що кобзар співав про отамана Матяша, «керівника безвусих хлопців» заробляючи своїм мистецтвом на життя [1, с. 33, с. 34].

Г. Ільченко після покупки власної бандури зацікавився вивченням дум та історичних пісень. Також він шукав автентичний фольклор. У повісті згадується: «... у людей розпитувати став про старі пісні, запам'ятовував і грав те, що набіл припадало до серця...» [1, с. 40]. 1923 р. в селі Гонтів Яр (тепер Валківський район Харківської області) він виступає на святах присвячених кобзарю Т. Шевченку з власним інструментом. Це був його перший виступ на широкий загальний глядач. Глядачі добре сприйняли продемонстровану бандуру. Особливо їм сподобалась у виконанні Григорія Ільченка пісні на слова Т. Шевченка «Думи мої», «Розмова Шевченка з дубом». Твір «Ой ти Морозенку» особливо приглянувся слухачам [1, с. 41].

1926 р. до села Валки (тепер місто Бодогухівського району Харківської області) приїжджає Харківська обласна капела бандуристів-кобзарів ім. Т. Шевченка, яка проіснувала досить недовго. Всього колектив нараховував 12 артистів. Капеляни завітали до Г. Ільченка в гості. Після того, як бандуристи побачили його виконавські можливості, запросили до колективу [1, с. 42]. Капела активно гастролювала по Кавказу та Криму.

Г. Ільченко співав у капелі «Думу про смерть козака-бандуриста» [1, с. 46], написавши самостійно мелодію. В репертуарі були і гумористичні пісні – «Вечорниці», «Чорнява молодичка кивала на мене». Також виконував твір «Буря на Чорному морі» [1, с. 47]. У вільний час від гри в капелі, Григорій займався навчанням гри на бандурі всіх охочих.

Також Григорію пощастило познайомитися з Гнатом Хоткевичем на одному з концертів. Він рекомендував грати не гумористичні пісні, а думи. Г. Хоткевич

наголошує «Добре! Дуже добре! Усюди співайте думи народні, а гуморески це не ваш жанр...» [1, с. 53].

1926 р. – Г. Ільченко потрапляє до лав армії. Його було призначено до 69-го Харківського стрілецького полку (терчастина) [1, с. 54]. Служба була короткострокова – 3 місяці. В цей час він популяризує бандурне мистецтво серед своїх побратимів-армійців, граючи «і в наметі, і серед вулиці».

1941 р. починається німецько-радянська війна, яка негативно вплинула на розвиток бандурного мистецтва, багато виконавців переривають свою музичну діяльність. Разом з тим припиняє грати на бандурі і Григорій [1, с. 56].

Після припинення боїв над Харковом, Г. Ільченко відвідує своє родину на хуторі Пелипенків. Після того його мобілізують до лав Червоної армії. «Призначено кобзаря до окружного ансамблю армійської пісні і танцю Київської військової округи» [1, с. 60].

Г. Ільченко став одним з перших учасників українського державного хору за запрошенням О. Мінківського. Цей колектив переїхав з Харкова до Києва. Пізніше до хористів завітали в гості письменники П. Тичина та О. Корнійчук. Для них Григорій Ільченко виконував твори зі свого репертуару, думи «Про матір-удову», «То не чорні кружки налетіли», які були присвячені подіям другої світової війни. Думу «Про матір-удову» записав Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії. Невдовзі вона була надрукована у збірці народних творів, а потім після певної доробки ще раз передрукована [1, с. 71].

Г. Ільченко багато гастролював під час війни. 1944 р. він у складі культ-бригади їздив по Київській області. Їх трупа складалася з професора-лектора, артистів Київської філармонії, письменників В. Сосюри та І. Воскресенка.

Після демобілізації Г. Ільченко повернувся до Харкова: «до 1959 р. у Харківській області майже не було гуртків самодіяльних бандуристів. [с. 82]». Пізніше, створивши такий колектив, він запрацював у Харківському Палаці піонерів. Далі Г. Ільченко очолює гурт бандуристів при палаці культури в Новій Баварії. До власного керівництва він підбирає гурток самодіяльних бандуристів при будинку вчителя, ансамбль бандуристів однієї з військових частин, ансамбль Харківського державного університету [1, с. 83]. Г. Ільченко з ансамблем самодіяльних бандуристів виступає у військових частинах у Києві та Москві, і керує ним близько 15 років.

Г. Ільченко був членом товариства «Знання» та пропагував бандурне мистецтво з лекціями-концертами у містах і селах.

В повісті згадується і роль Г. Хоткевича, як видатного діяча ансамблевого бандурного виконавства. Він відкрив перші кобзарські капели. 1918 р. – організована перша капела бандуристів, що складалася з 8 чоловік у Києві. У автобіографічному описі згадується опис перших кобзарських колективів. «1925 р. організована в Харкові професійна кобзарська капела, де Г. Ільченко був головою. Далі, 1925 р. організовано ще 2 кобзарські колективи – у Конотопі при клубі залізничників та самодіяльний ансамбль бандуристів у Полтаві. А потім – у Миргороді, Кривому Розі, Крюкові, Решетилівці, Борисполі, Краснограді та інших містах і містечках України. 1943 р. організовано Державний український народний хор, 1946 р. – відновила свою роботу Державна заслужена капела кобзарів...» [1, с. 87]. У спілкуванні з вчителем української мови, останній наголошував, що саме з

таких колективів виходять гарні виконавці. Г. Ільченко каже, що біля 300 колективів було на той час.

Як вказує Г. Ільченко, у вересні 1970 року при кобзарському об'єднанні Музично-хорового товариства України було відкрито студію кобзарського фаху із терміном навчання три роки [1, с. 89]. Цей крок давав більші можливості для випуску фахівців.

1969 р. для концерту бандуристів збирають з усієї України – 14 кобзарів. Найменшому з них – 50, найстаршому – більше 80 років. В концертному репертуарі були як історичні так і сучасні пісні. Концерт проходив у педагогічному інституті у м. Києві. В цьому ж році був створений схожий концерт в оперному театрі. Було зібрано 15 кобзарів. Особливими номерами на цьому концерті стали виступи Є. Адамцевича з твором «Запорозьким марш», П. Черемського з творами «Сирітка», «Ой, по горі, по горі». Цікавою сторінкою цього концерту було те, що в ньому приймала участь дівчина-бандуриста – Г. Менкуш. Музикознавець С. Лісецький в газеті «Культура і життя» від 13.07.1969 р. багато гарного записав про виступ на цьому концерті Г. Ільченка: «дума «Буря на Чорному морі», яку виконав Харківський кобзар старшого покоління І. Ільченко, прозвучала дуже переконливо. Інтерпретація Г. Ільченка цікава і своєрідна, спів експресивний і вдало доповнюється інструментальними інтермедіями, де відтворюється розбурхана морська стихія. Звукообразальні епізоди повторюються періодично протягом усього твору з нагнітаючим крещендо – збільшуються розміри інтерлюдії, наростає сила звучання, прискорюються темпи глісандо, вторгаються словесні репліки тощо...» [с. 93]

Автобіографічна повість «З кобзою за плечима» – вагома праця про розвиток кобзарювання на Харківщині. Конструктивно показаний опис різних святкувань (вечорниці, колядниці, обжинки), детально описані створення творів для бандури, шлях проходження важких концертних буднів та турів. Взагалі повість показує правдиві будні бандурництва на Харківщині з 1920-х до 1970-х з усіма її різними настроями, характерними хвилями розвитку під час різних історичних подій. Цікаво, що під час німецько-радянської війни бандура стала основним важелем боротьби за Україну, символом правдивості та сили незламності духу.

Отже, Григорій Ільченко виступає одним з яскравих представників бандурного мистецтва ХХ століття, який всіляко популяризував інструмент по всьому харківському краю та й далеко за його межами та формував у громадськості повноцінну думку як про інструмент, який розкриває сутність української культури.

Таким чином, на прикладі одного бандуриста можна показати професійний розвиток бандурного мистецтва Харківщини. Важливо, що в ХХ ст. виконавці залучали до свого репертуару історичні пісні та думи, що було важливим кроком для підтримки кобзарської співацької традиції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ільченко Г. М. З кобзою за плечима : (Автобіографічна повість). Харків : Обласне об'єднання Всеукраїнського товариства «Просвіта» ім. Т.Г. Шевченка, 2000. 112 с.